

DVA PRILOGA POVIJESTI MLETAČKE ISTRE

1. Doktorand tršćanskog sveučilišta Ettore de Franceschi¹ i njegov mentor Giulio Cervani, profesor na istom sveučilištu, prerađili su i u časopisu *Atti rovinjskog Centra za povijesna istraživanja*² objavili dio disertacije pod naslovom *Čimbenici depopulacije u mletačkoj Istri u XVI i XVII stoljeću*.³

Radnja zaslužuje posebnu pažnju, ne samo kao pokušaj sumarna pregleda činitelja koji su uvjetovali opadanje istarskog pučanstva, izazvavši u tijeku nekoliko stoljeća nesagledive lančane posljedice, već i kao novi i znanstveno objektivniji pristup toj problematici.

¹ Među istarskim povjesnicima s prezimenom De Franceschi treba razlikovati Carla De Franceschija (1809—93), veleposjednika iz Gologorice kraj Pazina, istarskog zastupnika u bečkom parlamentu i pisca knjige *L'Istria. Note storiche* (Poreč 1879) od njegova sina Camilla (1868—1953), medievalista i autora opsežne *Storia documentata della Contea di Pisino* (Trst 1964), i unuka Carla (1900—72), sina Camilova i nastavljača očeva rada na povijesti Pazinske grofovije, koji je i sâm napisao nekoliko radova o istarskom srednjem vijeku (*Saggi e considerazioni sull'Istria nell'Alto Medioevo*). Iz te istarske talijanske obitelji, doseljene na početku XVIII st. iz Karnije u Gologoricu, potječe i slikar Giulio (1856—1942), stariji sin Carla De Franceschija, autor mnogih crteža istarskih mjesta i ruševina nekadašnjih kaštela, te Italo De Franceschi (1907—57), Camillov sin, pisac članaka o tršćanskom ireidentizmu.

Carlo (otac) i Camillo (sin) dosljedno su velikim slovom pisali rječicu De uz prezime, dok je njihov nasljednik Carlo upotrebljavao minuskulnu grafiju (de). Sam Carlo De Franceschi u pismu Giovanniju Kobleru 10. studenoga 1876. kaže o tome: »Il nostro nome originario è veramente De Franceschi, così si scrivevano tutti i miei antenati, così si firmano anche oggidi quelli della Carnia [...]« (*Lettere di Carlo De Franceschi a Giovanni Kobler*, Fiume VI, 1928, 159.). — Neki talijanski i naši pisci, dakle, pogrešno pišu de mjesto De Franceschi. Potpuno, pak, iskrivljuju to prezime oni koji pišu Defranceschi.

Usp. Carlo De Franceschi, *Memorie autobiografiche con prefazione, note e appendici a cura del figlio Camillo*, Trst 1926; *A Carlo De Franceschi dedicandogli Pisino pubblico busto bronzeo*, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* (dalje: AMSI) XL/II, Poreč 1928, 3—110; M. de Szombathely, *Camillo De Franceschi*, *Archeografo Triestino* (dalje: AT) s. IV, XVIII—XIX, 1952—53, 313—18; A. Colombis, *Lo storiografo istriano Camillo De Franceschi (1868—1953) studioso del Risorgimento*, *Rassegna storica del Risorgimento* XLIV, f. IV, 1957, 660—62; C. Pagnini, *In morte di Carlo de Franceschi*, AMSI, n. s. XX—XXI, Trst 1972—73, str. XX—XXX.

Koautor priloga *Fattori di spopolamento* Ettore de Franceschi, koji tom radnjom ulazi u istarsku historiografiju, ne potječe od gologoričke loze istarskih De Franceschija.

² Potkraj 1969. Talijanska unija za Istru i Rijeku (*Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume*) osnovala je u Rovinju Centar za povijesna istraživanja (*Centro di ricerche storiche*) koji je, u zajednici s Narodnim sveučilištem iz Trsta (*Università popolare*) već u veljači iduće godine izdao prvi svezak edicije *Atti*. Pokrenut sa zadaćom da »utječe kako bi razmatranje problema istarske historiografije uopće, a posebno onih koji se odnose na talijansku etničku grupu, dobilo zaista znanstveni i što objektivniji pravac« (Statut Centra, *Atti* I, 1970, 258), rovinjski je Centar, uglavnom priložima vanjskih suradnika, uspio do konca 1974. izdati četiri sveska. Budući da djeluje na području čija je prošlost bila donedavno predmetom beskrupuloznog iskrivljavanja i politikantskih presizanja (djelomično još i danas!), Centar u Rovinju trebao bi u još većoj mjeri postati mostom suradnje i dijaloga između progresivno orijentiranih povjesnika u Italiji i naše historiografije.

³ G. Cervani — E. Franceschi, *Fattori di spopolamento nell'Istria veneta nei secoli XVI e XVII*, *Atti* IV, Rovinj—Trst 1973, 7—218.

Zanimljivo je napomenuti da je to već druga disertacija s tom temom obranjena na sveučilištu u Trstu. Prvu je prije četrdeset godina podnio i obranio Oscar

Tekst je podijeljen u šest poglavlja, a sadrži kraći uvod i zaključak. U prvom poglavlju — Političko-vojni činitelji depopulacije (*I fattori politico-militari dello spopolamento*) — autori nabrajaju dugotrajne i teške ratove vođene na istarskom tlu, prodore Turaka, konkurentsku borbu između Trsta i gradova u mletačkom dijelu Istre, pojavu uskoka i Uskočki rat, sukobe oko austrijsko-mletačke granice u Istri i posljedice tih nedaća (13—36). Daljim čimbenicima depopulacije — epidemijama kuge, malarije i tifusa te elementarnim nedaćama (suši, tuči, nevremenu i sl.) — posvećuju drugo (37—48) i treće (49—57) poglavlje. Provođenje higijensko-sanitarnih mjera, kao npr. ograničavanje kretanja pučanstva, uvođenje »zdravstvenih propusnica«, slanje »providura za zdravstvo«, odobravanje plaća za liječnike i ljekarnike, izgradnja *lazareta*, paljenje zaraženih kuća i predmeta, reguliranje voda, održavanje šuma i sl., čini sadržaj četvrtog poglavlja (57—70). Peto, najopsežnije i najvažnije poglavlje, govori o gospodarsko-socijalnim mjerama (*provvedimenti economico-sociali*) mletačke vlasti (70—93), a šesto o njezinu nastojanju da se Istra napuči novim stanovništvom (94—102).

Prilog G. Cervanija i E. de Franceschija napisan je gotovo isključivo na temelju dasadašnje literature i objelodanjenih izvora, a samo je naznatnim dijelom iskorištena i arhivska građa (i to za demografske i gospodarske prilike u gradiću Milje na krajnjem sjeverozapadu Istarskog poluotoka). Uza sve to su autori, po prikupljenim podacima a pogotovu po načinu njihove obradbe, znatno nadmašili dosadašnje radove o toj problematici. Povezujući propadanje istarskoga gospodarstva i smanjivanje pučanstva s procesom slabljenja mletačke moći i njezine uloge u posredničkoj trgovini na Mediteranu i Jadranu, Cervani i de Franceschi sažeto su prikazali mletačku fiskalnu politiku u Istri u novonastalim okolnostima. Da bi popravio teško stanje u koje su istarske općine zapale, senat je odobravao povremenu novčanu pomoć, uvodio sustav novčanih globa, slao žitarice i hranu u fontike, te sijeno za prehranu stoke i vršio nadzor nad upravljanjem fonticima, zalagaonicama i gradskim vijećima. No, taj »paternalistički sustav«, zaključuju autori, pokazuje očiglednu nesposobnost Mletačke Republike da, unatoč kolonizaciji, stvori uvjete za razvitak istarskog gospodarstva. Opterećeno mnogobrojnim obvezama, porezima i drugim teretima, izloženo zlorabama mletačkih rektora, stradanjima od epidemija i ratova, istarsko se pučanstvo teško i sporo oporavljalo. Na privredu su se osobito negativno odražavali mletački propisi o zabrani trgovine glavnim istarskim proizvodima — soli, uljem, vinom i slanom ribom. Prijedlozi i savjeti sadržani u izvješćima rašporskih kapetana i pojedinih providura nisu, kako zaključuju autori, »u XVII stoljeću više nailazili na odjek u senatu« (88).

Posljednje (šesto poglavlje) obrađuje mjere za kolonizaciju Istre (94—102), tj. organizirano dovođenje većih grupa doseljenika iz italskih i južnoslavenskih pokrajina, kao i nastojanje da se fiskalnim olakšicama privuku dobjepljice i pojača samoinicijativno naseljivanje u istarske gradiće i sela. Autori su upozorili na mnogobrojne kompleksne probleme i poteškoće koje su pratile gotovo tristoljetni proces kolonizacije, ali nisu zašli dublje u otkrivanje i tumačenje njegovih sastavnica. Svoje su izlaganje ograničili na sumarne komentare poznatih izvješća i ostalih dokumentarnih materijala. Pri tom im se potkralo i više propusta.⁴ Čini se da

Armani pod naslovom *Le migrazioni nell'Istria Veneta nei secoli XVI e XVII* (Biblioteca dell'Università di Trieste, sig. T. Ec/637, anno accademico 1932—33).

⁴ O tim će propustima biti riječi na drugom mjestu. Ovdje navodimo samo jedan primjer. Autori tvrde na str. 99 da je u razdoblju 1579—90. pučanstvo Pule poraslo od 500 na 1264 osobe, a njezina teritorija od 3200 na 3665. pa na osnovi tih podataka zaključuju da je tih jedanaest godina »najplodonosnije razdoblje kolonizacije«. Vje odostojnost tog podatka, preuzetog iz Kandlerova prijepisa relacije providura Mema iz 1590 (*Notizie storiche di Pola*, Pola 1876, 395), uvjerljivom je argumentacijom osporio B. Benussi, ocijenivši ga kao »errore di calcolo« (*Spigolature polesane*, AMSI XXIII, 2—3, Poreč 1908, 392).

su Cervani i de Franceschi usmjerili pažnju na pitanje depopulacije i utvrđivanje čimbenika koji su je izazvali, kako, uostalom, stoji i u naslovu radnje, a ne na problem prevladavanja gospodarske i demografske krize putem kolonizacije.

Cervanijev i de Franceschijev prilog istarskoj povijesti XVI i XVII stoljeća predstavlja solidan rad, napisan modernim znanstvenim metodama. Autori su odlučno prekinuli sa zabludama tzv. »liberalno-nacionalne, patriotske ili nacionalističke historiografije« (*storiografia liberal-nazionale, patriotica o nazionalista*), kako je sami nazivaju (103). U tom su smislu veoma značanje tvrdnje koje iznose u završnom dijelu teksta.

Ističući da je misao Gianrinalda Carlija⁵ »dugo vršila velik utjecaj na istarsku historiografiju« (102), Cervani i de Franceschi upozoravaju da je ona sredinom XIX st. u djelima Pietra Kandlera (1805—72) ipak dostigla znanstvenu razinu. Kandleru uz bok stavljaju Carla de Franceschija za koga kažu da je »bio svjestan moralne i političke vrijednosti proučavanja prošlosti 'domovine' i potrebe za smirenim izlaganjem povijesnih činjenica« (102—3). Time su ublažili Benussijevu ocjenu iz g. 1924.⁶ Kao pokretači »iredentističke historiografije« i pisci priloga u kojima se takva tendencija očitovala navedeni su Carlo Combi s člankom *Etnografia dell'Istria* (Torino 1860),⁷ Pacifico Valussi (*Studi storico etnografici sull' Istria*, Milano 1860) i Tomaso Luciani (*L'Istria. Schizzo storico etnografico*, Firenze 1866). Svojom »političkom frazeologijom« (*fraseologia politica*) C. Combi, A. Tamaro, P. Tedeschi i drugi predstavnici toga pravca izjednačavali su povijest Istre i Trsta s poviješću talijanstva u tim područjima i negirali nazočnost bilo kakva drugog društvenog i kulturnog utjecaja (103). »Za njih Slaveni u krajnjoj liniji i nisu nikad postojali!«⁸

Osnovne postavke istarske talijanske historiografije u prvim desetljećima XX st. prožete su, tvrde autori, još izrazitijim i otvorenijim nacionalizmom, koji se radikalizirao u konfrontaciji sa »slavenskim nacionalizmom« (*nazionalismo slavo*). Cervani i de Franceschi, međutim, ne potkrepljuju primjerima svoju tvrdnju o »slavenskom nacionalizmu« niti poimenično spominju ijednoga hrvatskog, slovenskog ili jugoslavenskog autora. U daljem tekstu napominju da se »slavenski tisak« (*stampa slava*), zbog političke krize oko rješenja »julijskog problema«, polemički suprotstavljao rezultatima talijanske historiografije (106). Čini se, dakle, da Cervani i de Franceschi nacionalističke attribute pripisuju »jugoslavenskom tisku«, a ne

⁵ Gianrinaldo Carli (1720—95), pripadnik poznate koparske patricijske obitelji, pisac, predavač nautike, ekonomist i arheolog. Autor je djela *Delle antichità italiane*. Tršćanski povjesnik E. Apih, pisac nedavno izašla opsežnog djela *Rinnovamento e illuminismo nel '700 italiano. La formazione culturale di Gianrinaldo Carli* (Trst 1973), piše da je Carli »non soltanto il letterato e l'economista, ma pure il rappresentante e il difensore della tradizione culturale umanistica ed italiana dell' Istria e, con riferimento al noto scritto *Della patria degli italiani*, il precursore della coscienza unitaria nazionale« (10—11). Apih tu donosi veoma opsežnu literaturu o Gianrinaldu Carliju.

⁶ B. Benussi, *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, Trst, 1924, 617—18, izričito tvrdi da je samo za Kandlera »povijest bila sama sebi svrhom« (*nel Kandler la storia fu scopo a se stessa*), a da su »De Franceschi, Luciani i Combi, zagrijani snažnim patriotskim plamenom koji je buknuo 1848, usmjerili svoju znanstvenu djelatnost na promicanje ujedinjenja naših pokrajina s Italijom koja se tada stvarala« (*il De Franceschi, il Luciani, il Combi, riscaldati dalla grande fiammata patriotica divampata nel Quarantotto, conversero la loro attività scientifica a promuovere l'unione della nostre province coll'Italia che allora andava formandosi*).

⁷ Usp. M. Bertoša, *Pogledi Carla Combia na povijest Istre i etnički sastav njezina pučanstva*, Časopis za suvremenu povijest VI, Zagreb 1974, 25—37.

⁸ G. Cervani — E. de Franceschi, n. d., 103 (»Gli slavi al limite, non erano mai esistiti!«).

historiografiji! Iako kritičnost dvojice autora i njihova spremnost da pošteno i otvoreno ukažu na političanske i nacionalističke devijacije u pretežnom dijelu talijanske povijesne literature i da se uhvate u koštac s donedavno prešućivanim temama, nesumnjivo su značajan prinos objektivnijem proučavanju istarske prošlosti na talijanskoj strani, ipak treba upozoriti da se ne mogu poistovjećivati publicistički napisi o Istri i znanstvene rasprave koje su do početka drugoga svjetskog rata objavljene u Italiji, odnosno Jugoslaviji. Ako je u hrvatskoj publicistici i bilo priloga u kojima bi se, po današnjim političkim pojmovima, našlo natruha »nacionalizma«, taj »nacionalizam« nije bio agresivan niti je negirao opstojnost talijanske narodnosne manjine na istarskom selu. Bio je to zapravo grč ugroženog hrvatskog nacionalnog bića prema kojemu je talijanski imperijalizam nastupao zatornički. Točna je, međutim, primjedba koju, po E. Sestanu,⁹ navode Cervani i de Franceschi, da je tadašnjoj »jugoslavenskoj historiografiji nedostajala širina i znanstvena metodologija«. Tadašnji prilozi o Istri u našoj literaturi nisu pisani na osnovi arhivalnih studija, već po rezultatima i objavljenoj građi — talijanske historiografije!

Autori ističu da današnja naša povijesna istraživanja o Istri, izgrađena na pretežno marksističkim postavkama, »savjesno i u tančine analiziraju uvjete svakodnevnog života i osnovnih proizvodnih snaga pučanstva, nastojeći produbiti spoznaju o korijenima narodne starine i iznijeti na vidjelo prvorazredna svjedočanstva o opstojnosti narodâ koje se do nedavno neosnovano nazivalo 'narodima bez povijesti' [...]« (107). Ta je nova historiografija, drže Cervani i de Franceschi, težište svojeg rada postavila na arheološka istraživanja i na proučavanje XVI i XVII stoljeća, upravo na teme koje je zanemarivala talijanska povijesna znanost.

2. Spomenuti povjesnik Cervani nedavno je, u zajednici s G. Borrijem, tršćanskim liječnikom i pasioniranim istraživačem prošlosti Trsta i Milja,¹⁰ objavio još jednu zapaženu raspravu — *Razmatranja o pobuni u Milju 1623*.¹¹ Taj vrijedni prilog povijesti mletačkog dijela Istre također zaslužuje poseban osvrt.

Cervani i Borri smatraju da je povijest Milja (tal. Muggia) — »mletačke utvrde na granici s Austrijom i centra proizvodnje soli u neposrednoj blizini Trsta« (49) — još uvijek puna praznina, ne samo u razdoblju srednjeg vijeka (što je i razumljivo s obzirom na nedostatak izvora) već i u novije doba za koje ima dosta arhivske građe. Autori smatraju da se »krivnja za to mora pripisati historiografiji« koja je izgradila »tradicionalan cliché [...] o Milju oduvijek odanom Veneciji« (49). Naprotiv, Cervani i Borri uspješno dokazuju »da tradicionalna spoznaja ne odgovara povijesnom razvitku, a ni gospodarskoj i političkoj stvarnosti Milja od XVI st. dalje« (50).

⁹ E. Sestanu, *Venezia Giulia. Lineamenti di una storia etnica e culturale*, Bari 1965, 129—30.

¹⁰ Giusto Borri (1915—73), tršćanski povjesnik-autodidakt, tek je u posljednjih pet godina svojega života objavio nekoliko zapaženih priloga: *La strada del Carso e il traffico fra la Carniola, Trieste e l'Istria*, Pagine Istriane XIX, Trst 1969, 43—69; *Le saline di Zaule e la vertenza austro-veneta per i confini (secoli XVI—XVIII)*, AMSI XVIII, Venecija 1970, 115—72; *Muggia nel passato*, Trst 1971, 234, i nekoliko manjih napisa o freskama, grafitima, grbovima i kamenim spomenicima Milja. Prepisao je i priredio za tisak *Memorie sacre e profane dell'Istria* Prospera Petronia (1681), Trst 1968, i izdao korisne indekse časopisâ *Pagine Istriane* (1903—71), *Porta Orientale* (1931—70) i *Archeografo Triestino* (1929—68). — Usp. G. Cervani, *Ricordo di Giusto Borri*, Pagine Istriane XXXI, 1973, 3—9; C. Pagnini, *Giusto Borri*, AT s. IV, XXXIII, 1973, 5—6,

¹¹ G. Borri-G. Cervani, *Considerazioni sulla rivolta di Muggia del 1623*, AT XXX—XXXII, 1969—70 [izašlo 1973], 49—62.

Svojim su istraživanjem autori unijeli više svjetla u razjašnjavanje pobune građana Milja protiv Mletaka. Taj su povijesni detalj spomenuli (ne navodeći pravih uzroka) jedino Prospero Petronio u djelu *Memorie sacre e profane dell'Istria* (nastalom 1681, a objelodanjenom tek 1968), G. Caprin u jednoj bilješci svoje poznate knjige *L'Istria Nobilissima* (1905) i G. Vettori u *Muggia attraverso i secoli* (1923). Drugi su pisci prešućivali tu epizodu miljske povijesti.

Koristeći se građom Državnog arhiva u Veneciji Borri i Cervani iznijeli su svoje tumačenje uzroka antimletačke pobune u Milju. Pučanstvo toga primorskoga gradića na krajnjem sjeverozapadu Istarskog poluotoka — u dokumentima nazvanog *terra di Muggia* — bilo je upućeno na trgovinu i razmjenu proizvoda sa slovenskim zemljama pod Austrijom, od Kranjske do Trsta, pa i sa samim Trstom. Slovenci su seljaci gotovo svakodnevno dolazili u Milje (u Kopar, Piran i Izolu), donoseći žito, kruh i poljodjelske proizvode u zamjenu za sol iz miljskih solana. (Veoma dobru raspravu o tom problemu napisao je slovenski povjesnik F. Gestrin, *Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja*, Ljubljana 1965). Ta je karavanska trgovina imala krijumčarsko obilježje, ali se, uza sva nastojanja vlasti, nije mogla spriječiti, jer je bila od životne važnosti i za slovenske seljake i za građane Milja i okolice. Milje je bilo gospodarski povezano i s Trstom; vlasnici solana prodavali su tu svoju sol, a siromašniji miljski solari odlazili su na svaki dan na rad u solane tršćanskih bogataških obitelji, od kojih su u XVI i XVII st. najvažnije bile Petazzo, Burlo, Calò, Marenzi, Marchesetti i dr.

Poznata mletačka politika ograničavanja (ili potpunog sprečavanja) gospodarske inicijative podaničkih gradova i monopoliziranja trgovine dovela je u rujnu 1623. do otvorenog sukoba s građanima Milja. Tada je istarski providur Francesco Basadonna nastojao provesti naređenje senata da se miljska sol otkupi po relativno niskoj cijeni i smjesti u državna skladišta u Koprju. Drugim riječima, posjednici soli u Milju izgubili su pravo da njom trguju, što je ugrozilo ne samo prihode pojedinaca već i najvitalnije interese širokih slojeva pučanstva. Otpor se najprije pojavio u Koprju, ali je mnogo snažnije izbio u Milju. Kada je u veoma zategnutoj atmosferi, u nekoj svađi s mletačkim inženjerom Caprijem ranjen građanin Milja Katarin Svetec, oko 300 osoba istjeralo je »strance« (tj. mletačke predstavnike), opustošilo arsenal, zatvorilo gradska vrata i otetim oružjem držalo grad puna četiri dana u svojim rukama. Trojica Mlečana bila su ubijena i bačena kroz prozor. Tek kada su providuru Basadonna stigla pojačanja iz Venecije, Miljani su se predali. Desetorica vođa pobune bila su pogubljena, a njihova tijela izložena izvan gradskih zidina kao opomena.

Iako su se Milje i Trst stoljećima sukobljavali, pa i ratovali među sobom, od početka XVI st. dalje gospodarski su interesi veoma zbližili dva susjedna grada. Trgovina (krijumčarska) soli uvjetovala je, ističu autori, »sve veće gravitiranje Milja prema Trstu i Kranjskoj i, općenito, prema 'nasljednim zemljama', a sve manje prema drugim područjima mletačkog dijela Istre, pa i onog dijela koji je od davnine bio austrijski« (59). Miljska pobuna 1623, zaključuju Borri i Cervani, »označava postupno, ali značajno odvajanje Milja, ne toliko od političkog koliko od gospodarskog i socijalnog tijela mletačkog dijela Istre« (62).

Radnja *Razmatranja o pobuni u Milju 1623.* nije značajna samo kao interpretacija jedne zanimljive, važne i dosad slabo poznate epizode, već zaslužuje punu pažnju zbog svoje znanstvene objektivnosti i kritičnosti.

To obilježje Borrijeva i Cervanijeva priloga odmah je uočio i istakao miljski i tršćanski povjesnik F. Colombo.¹² Neke njegove tvrdnje prelaze uske okvire prikaza i pokreću (iako s golemim zakašnjenjem!) bitna pitanja talijanske historiografije o Istri, pa zaslužuju da budu doslovno navedene:

¹² Usp. AMSI XX—XXI, Trst 1972—73, 422—24.

»Osobita je zasluga dvojice vrijednih znanstvenika što su na stranicama svoje rasprave obradili problem koji je lokalna historiografija zanemarila namjerno, a ne zbog nedostatka izvora [...] Istinita je činjenica da je historiografija koja je nosila iredentistički pečat bilo veoma teško uklopiti tu pobunu u stereotipnu i neoriginalnu shemu o nepromjenljivoj vjernosti istarskih gradova prema Veneciji, nasljednici Rima i 'njegovateljci' talijanske civilizacije u tom području.

Općenito se može reći da je istarska historiografija tek osrednje proučila razdoblje od XVI do kraja XVII stoljeća i da su, kritički i metodološki, njezini zaključci sumnjivi i nesigurni, jer je taj period bio 'nezgodan' s ideološkog stajališta: govoriti loše o Veneciji bilo je isto što i govoriti loše o Italiji. Zato je logično da se većina povjesnika posvetila izučavanju ideološki mirnijih razdoblja, kao što su rimska vladavina i rani srednji vijek.«⁴³

Te trijezne primjedbe F. Colomba, iznijete u časopisu koji se u gotovo devet decenija svojeg izlaženja nije odlikovao znanstvenom objektivnošću i kritičnošću prema povijesnim činjenicama, nesumnjivo onzačavaju pojavu novih naprednijih i objektivnijih tendencija u prilogima njegovih suradnika. Tome svakako pridonosi i smjena generacija koja se upravo vrši. No, osim prevladavanja spomenutog mita o tobožnoj velikotalijanskoj misiji Mletačke Republike, talijanska bi historiografija trebala učiniti još jedan korak naprijed i odbaciti iskrivljavanja, negiranja i prešućivanja brojčane premoći, te gospodarske i kulturne uloge koju je hrvatski i slovenski etnički element odigrao u prošlosti Istre.

Miroslav Bertoša

RADOVI III, SA SIMPOZIJUMA »SREDNJOVJEKOVNA BOSNA I EVROPSKA KULTURA«, Izdanje Muzeja grada Zenice, 1973, 563.

Ova opsežna knjiga sastoji se od referata pročitanih na znanstvenom skupu »Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura« koji je oraganizirao Muzej grada Zenice od 2. do 5. listopada 1971. Ta veoma aktivna mlada ustanova, koja je već bila domaćin triju dobro pripremljenih i uspješnih skupova i koja ima u planu da tu djelatnost nastavi, odabrala je ovom prilikom kulturno-povijesnu temu. Organizatori su, naime, smatrali da je ta tema, »i pored vrijednih pokušaja i mnogih korisnih priloga, ostala još uvijek najslabije proučeno područje srednjovjekovnog života u Bosni« (9). Namjera je, pak, skupa bila da kulturne prilike u srednjovjekovnoj Bosni usporedi s feudalnom evropskom kulturom, da znanstvenim prilogima

⁴¹ Na i. mj., 422. »Precipuo merito dei due valenti studiosi è d'aver trattato in queste pagine un argomento finora volutamente trascurato dalla storiografia locale e non certo per mancanza di fonti, come giustamente fanno osservare il Borri ed il Cervani. La verità è invece che per la storiografia di stampo iredentistico riusciva difficile inserire questa rivolta nello schema stereotipato ed oleografico dell'immutabile fedeltà delle città istriane verso Venezia, erede di Roma e 'baila' della civiltà italiana in quelle terre.

In generale anzi si può dire che il periodo compreso tra il secolo XVI ed il XVIII sia stato mediocrement studiato dalla storiografia istriana e con conclusioni criticamente e metodologicamente discutibili, proprio perchè esso costituiva un periodo 'scomodo' dal punto di vista ideologico: parlar male di Venezia era come parlar male dell'Italia. Logico così che la maggior parte degli storici si sia volta ad indagare periodi più tranquillizzanti dal punto di vista ideologico quali la dominazione romana o il Medio Evo.«

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor

*IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK*

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE